

**In European social model
comparison of legislation
regarding in the European
Union and regulation in
Turkey of the disabled
tourism**

**Sosyal Avrupa modeli
çerçevesinde Avrupa
Birliği'ndeki engelli
turizmine ilişkin yasal
düzenlemelerin Türkiye'deki
yasal düzenlemelerle
karşılaştırılması**

**Gülay Bulgan¹
Ümmühan Kaygısız²**

Abstract

In each period human rights are taken under constitutional and legal guarantees of the states. In this result of sensitivity shown by the state can benefit from any other individuals in accordance with the constitutional rights of equal opportunities in society. European Union legislation and has already been disabled in Turkey and are continuing to do, this legislation from the common point of all fundamental freedoms and human rights of people with disabilities constitute the full and equal benefit of this way. Taking the situation in this direction, of people with disabilities should be noted that not only a matter of common sense, but also a matter of rights and justice. In this context, all of the fundamental rights of the people to participate in tourism activities is of great importance for disabilities. Because of the various problems faced by people with disabilities can not participate adequately in social life. As part of efforts to

Özet

İnsan hakları her dönemde devletlerin anayasal ve yasal güvence altına aldığı haklardır. Devletlerin gösterdiği bu hassasiyet sonucunda engelliler toplumdaki diğer bireylerle fırsat eşitliği doğrultusunda her türlü anayasal haktan yararlanabilmektedir. Avrupa Birliği'nde (AB) ve Türkiye'de engellilere yönelik yasal düzenlemeler hâlihazırda yapılmış ve yapılmaya devam etmekte olup bu yasal düzenlemelerin ortak noktasını tüm engelli insanların temel özgürlüklerden ve insan haklarından tam ve eşit bir şekilde faydalanması oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak engelli bireylerin içinde bulunduğu durumun sadece bir sağduyu meselesi değil bir hak ve adalet meselesi olduğunu belirtmek gerekmektedir. Engellilerin, tüm insanların temel haklarından olan turizm faaliyetlerine katılması bu bağlamda da büyük önem taşımaktadır. Engelli insanlar karşılaştıkları çeşitli sorunlar yüzünden sosyal yaşama yeterli ölçüde katılamamaktadır.

¹ Öğr. Gör. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Isparta, gulaybulgan@sdu.edu.tr

²Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Isparta, ummuhankaygisiz@sdu.edu.tr

increase the social participation of people with disabilities are being made arrangements in the field of accessible tourism. Conducted by this legislation, and adapt to the social life of people with disabilities is important both in terms of participation in tourism activities. In this study, people with disabilities tourism axis in the EU and Turkey are compared of the legislation disabled.

The aim of this study is comparison of findings obtained as a result of Turkey's tourism market with disabilities which is an important niche market position in the world and make suggestions to get more shares.

Keywords: European Union; Turkey; legislations; disability person; disability tourism.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

Engellilerin sosyal yaşama katılımını artırmaya yönelik çalışmaların bir parçası olarak erişilebilir turizm alanında düzenlemeler yapılmaktadır. Yapılan bu yasal düzenlemeler, hem engellilerin toplumsal hayata uyum sağlamaları hem de turizm faaliyetlerine katılmaları açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada engelli turizmi ekseninde AB'de ve Türkiye de engellilere yönelik yasal düzenlemeler karşılaştırılmaktadır. Çalışmanın amacı yapılan karşılaştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda Türkiye'nin dünyada önemli bir Niş Pazar konumunda olan engelli turizm pazarından daha fazla pay alabilmesi için önerilerde bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler; Avrupa Birliği; Türkiye; yasal düzenlemeler; engelliler; engelli turizmi.

1.Giriş

Günümüzde engelliliği tanımlayan pek çok kaynakta farklı görüşlere rastlanmaktadır (Uslu ve Shakouri, 2014). Engellilik etkenlerinden biri, vücut fonksiyonlarında ya da yapısında bir değer düşüklüğünün oluşu durumudur. Böyle bir durumda kişinin aktiviteleri sınırlanmaktadır. Bu engel durumuna sahip olan kişi, ya okuyamaz ya da kendi etrafındaki hareketleri kısıtlıdır. Dolayısıyla bu durumdaki engelli birey toplum içinde aktif katılım sağlayamayan, okul ya da iş ortamlarında dışlanmakta olan kişidir. Genellikle engelli olarak bilinen kişiler (yürüme engeli bulunanlar, görme, işitme ya da zihinsel engelleri bulunanlar), kronik hastalıklar, ağır mental bozukluklar, birden fazla doku sertleşmesi (multiple skleroz) gibi sağlıkları ile ilgili ciddi düzeyde sıkıntı yaşayan kişilerdir. Bazı durumlarda yaşlılar da bu kapsamda ele alınabilir (WHO, 2013; WHO, 2001).

Kendileri veya aile fertlerinden birisi engelli olan bireyler, birçok etkinliğe katılım noktasında benzersiz zorluklara katlanmak durumundadır. Bu etkinliklerden biri olan ve genel olarak fiziksel, zihinsel ve sosyal etkileşim ile gerçekleşen turizm, bu gereklilikleri ile engelli bireylerin zorlandıkları çoğu zaman da kendileri ile bağdaştıramadıkları bir etkinliktir. Bununla birlikte seyahat etme arzusunun, engeli olan veya olmayan insanlar için aynı düzeyde olduğu kabul edilmektedir (Yau, McKercher ve Packer, 2004). Turizm faaliyetlerinden yararlanmak engelli bireylerin de hakkıdır ve bu haklarından yararlanabiliyor olmaları gerekmektedir (Bulgan, 2014). Engelli bireylerin turizm faaliyetleri esnasında ulaşım hizmetleri de dahil olmak üzere tüm turizm

işletmelerinin sundukları mal ve hizmetlerden yararlanırken birçok sıkıntı yaşadığı bir gerçektir. Engelli bireylerin engel durumlarına göre günlük faaliyetlerini rahatça gerçekleştirebilmeleri için uygun donanıma sahip konaklama işletmelerinin de yeterli sayıda olmaması onların turistik faaliyet haklarını adeta yok etmektedir. Bunlara ilaveten tüm dünyada, engelli bireylerin konaklama ve seyahat ihtiyaçlarına yönelik düzenlemelerin de eksikliği dikkati çekmektedir (Tütüncü ve Aydın, 2013).

Erişilebilir turizm ile ilgili ilk yasal düzenleme Birleşmiş Milletler bünyesinde 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer almaktadır. Beyanname'nin 2. ve 24. maddelerinde herkesin (engelli olsun ya da olmasın) seyahat hakkının olduğu belirtilmiştir (Resmi Gazete, 1949). Ancak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi yayınlandığında erişilebilir turizm konusunda çok farkındalık yaratıcı etkisi olmamakla birlikte daha sonraki birçok uygulama ve çalışmada öncü fikri oluşturmuş olduğu görülmektedir (Bulgan, 2014).

Engellilik insan olma halinin bir parçasıdır. 2006 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin amacı, *"tüm engelli insanların temel özgürlüklerden ve bütün insan haklarından tam ve eşit bir şekilde faydalanmasını teşvik etmek, sağlamak, korumak ve insan olmaktan ileri gelen haysiyetlerine yönelik saygıyı arttırmaktır"* (Çağlar, 2012).

Engelli bireylerin hayatlarının hemen hemen her alanında aşmak zorunda kaldıkları problemler onların sosyalleşmesini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı tanıtımda engellilerin fonksiyonel kayıplarından önce sosyal hayatta yaşadıkları dezavantajlardan bahsedilmesi dikkat çekicidir (Atıcı, 2007). Turizm tüm sağlıklı bireylerin olduğu gibi engelli bireylerin de sosyalleşmelerinde önemli rol oynayan etkinliklerden birisidir. Dünya Turizm Örgütü'nün 2013 yılında yayınladığı yıllık raporuna göre, 2012 yılı turizm için bir dönüm noktası olmuştur. Bir milyar turist 2012 yılında dünya çapında seyahat gerçekleştirmiştir. 60 yıl önce bu sayı 25 milyon civarındayken 2012 yılında çok daha fazla kişinin dünya çapında seyahat ettikleri görülmektedir (UNWTO, 2012). Seyahat eden turistler içerisinde engelli turist sayıları net olarak bilinmemekle beraber engelli nüfusu düşünüldüğünde büyük bir engelli turizm pazarının varlığından söz edilebilmektedir. Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB)'ın 2008 yılında yaptığı bir çalışmada Avrupa'daki engelli seyahat pazarının 35 milyon seyahat ve 630 milyon geceleme ürettiği bilinmektedir (TÜRSAB, 2008). Amerikalı Emekliler Derneği (AARP)'e göre ise 42 yaş üstü 81 milyondan fazla yetişkinin bir sonraki yıl nereye gideceklerine dair seyahat planları yaptıkları ve düzenli olarak 126 milyar dolar harcamayı planladıkları tespit edilmiştir (Holden, 2010). Guerra'nın 2003 yılında yaptığı bir araştırma sonucuna göre İspanya'nın erişilebilir turizm

açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Engelli turist sayısı bakımından en fazla potansiyeli olan İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerden en çok seyahatlerin İspanya'ya gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla İspanya'nın engelli turistler için önemli bir destinasyon olduğu saptanmıştır (Guerra, 2003). Gün geçtikçe artan seyahat sayılarının ve ülkelerdeki engelli turizmi açısından yaşanan olumlu gelişmelerin engelli turizm pazarının büyümesine ve gelişmesine olumlu katkı sağlayacağı açıktır.

2.Engelli turizmi

Dünya Sağlık Örgütü tarafından dünyada bir milyardan fazla insanın çeşitli engel durumlarının olduğu tahmin edilmektedir. Bu tahmini değer dünya nüfusunun %15'ine tekabül etmektedir (Dünya Engellilik Raporu, 2011). Engellilik bir yaşam şekli olduğu için tüm toplumlar tarafından önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. 1970 yılından sonra engelliler ile ilgili yapılan çalışmaların sayıca arttığı gözlemlenmektedir. Teknolojide, bilim ve elbette tıpta görülen gelişmeler engelli bireylere bakış açılarında değişimler meydana gelmesini sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra engelliler ile ilgili yapılan çalışmalar ulusal düzeyde ve uluslararası kuruluşlar tarafından destek görmeye başlamıştır (Uygun, 2010). Engelli bireylerin gereksinimleri yapılan çalışmalarla yıllar içinde eğitim hakkı, sağlıklı yaşam hakkı, sosyal yaşamdaki destek, ayrımcılığın önlenmesi, istihdam olanakları vb. olanaklar olarak ortaya konulmuş olduğu tespit edilmiştir (Kaya, 2010). Bu gereksinimlerden belki de en önemlileri sosyal yaşamdaki destek ve ayrımcılığın önlenmesidir. Çünkü sosyal yaşamlarında destek gören ve kendilerini diğer sağlıklı bireylerden ayrı tutulmadığını hisseden engelli bireyler toplum içinde mutlu ve huzurlu yaşarlar. Bir engelli bireyin alışverişe çıkması, seyahate çıkması, turizm faaliyetlerinde bulunması, oldukça doğal yaşamsal gereksinimlerdir. Ancak engelli bireylerin bu gereksinimlerinin çok da önemsenmediği yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkan bir gerçektir (Atak, 2008).

Seyahat etmeyi engelli bireyler için de bir hak olarak görmek ve seyahat imkanlarının engellilere göre şekillendirilmesini sağlamak gerekmektedir (Atak, 2008). Dünya engelli nüfusu ve bu nüfusun yaratacağı turizm pazar boyutu ele alındığında dev rakamlarla karşılaşılmaktadır. Ancak engelli nüfusun %80'inin düşük gelirli ülkelerde yaşaması engellilerin turizm faaliyetlerine katılmasını engelleyen önemli bir ekonomik etkidir (Uygun, 2010). ABD'deki sivil toplum örgütlerinden biri olan Engelliler için Seyahati Geliştirme Derneği'nin (SATH) 1999 yılında Florida'da düzenlediği Dünya Engelliler Seyahat Konferansı'nda ABD'deki engelli nüfusunun 50 milyona ve bu kesimin alım gücünün 175 milyar dolara ulaştığı vurgulanmaktadır. Böylelikle ekonomik ve sosyal anlamda engelli bireyler seyahat etmeye daha da yakınlaşmıştır (Atak, 2008).

Avrupa'da ise çok kesin rakamlar bulunmasa da her 10 kişiden birinin değişik derecelerde engellilik durumunun bulunduğu bilinmektedir. Son yıllarda yapılan bir araştırmanın verilerine bakılacak olunursa, Surrey Üniversitesi (İngiltere) tarafından yürütülen OSSATE (One-Stop-Shop Accessible Tourism in Europe- Avrupa'da Erişilebilir Turizm) adlı çalışmada Avrupa'da yaklaşık olarak 46 milyon fiziksel ya da zihinsel sorunu bulunan engellinin yaşadığının tespit edilmiştir. Avrupa'da yaşayan hamile kadınlar ve 65 yaş üzeri nüfus göz önüne alındığında bu rakam 130 milyon kişiye ulaşmaktadır. Dünyanın büyüyen ekonomisi Çin'de 60 milyon (çalışabilir durumda 25 milyon), Türkiye'de 8 milyon ve Japonya'da ise 5 milyon (18 yaşın üzerinde 3 milyon) engelli yaşamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre Avrupa'da yaşayan engelli nüfusun yaklaşık yüzde 70'i seyahat etmektedir. Bu kişilerin genellikle bir ya da birkaç kişinin refakatiyle seyahat ettikleri düşünüldüğünde Avrupa'da seyahat eden potansiyel rakamın 130 milyon kişi olduğu ve bunların yaklaşık turizm harcamasının 80 milyar Avro'dan fazla olduğu belirtilmektedir. Engelliler için etkili yasal düzenlemelerin özellikle gelişmiş ülkelerde hayata geçirilmesi ve bu yasal düzenlemelerin etkisini göstermeye başlamasıyla birlikte eskisine oranla çok daha fazla engelli seyahat eder hale gelmiş olduğu görülmektedir. Böylece engelliler çeşitli ekonomik ve sosyal olanaklara kavuşmaya başlamıştır (<http://www.tursab.org.tr>).

Avrupa Konseyi Nisan 2006'da engellilere dair kapsamlı bir 2006-2015 Engelli Eylem Planını kabul ederek, eğitim, ulaşım, iletişim gibi alanlar başta olmak üzere 15 temel eylem ile engellilerin hizmetlere erişilebilirliği üzerinde durmaktadır. 2006-2015 Engelli Eylem Planını sadece dünyanın en büyük azınlığı konumundaki engelliler için değil yaşamı iyileştirmek için düzenlenmiştir (Çağlar, 2012).

Avrupa Komisyonu'nun yaptırdığı bir araştırmanın bulgularına göre Avrupa'da her yıl 8 milyon engellinin en az bir kez yurtdışı seyahatine çıktığı, 15 milyon engelli Avrupalının kendi ülkesinde iç turizm faaliyetinde bulunduğu, 22 milyon engellinin de kendi ülkelerinde günübirlik gezilere çıktığı doğrulanmaktadır. Ayrıca engellilerin büyük bölümünün en az bir refakatçi ile seyahate çıkıyor olması göz önüne alındığında Avrupa'daki bu özel seyahat pazarının 35 milyon seyahat ve 630 milyon geceleme ürettiği görülmektedir (TÜRSAB, 2008).

Günümüzde engelli turizmi, turizm sektörü için gittikçe büyümekte olan önemli bir niş pazar konumundadır (Bizjak vd., 2011). Yapılan akademik çalışmalar engellilerin sınırlı seyahat edebildiklerini ortaya koymaktadır (Gröschl, 2007; Burnett ve Baker, 2001; Parker, 2001). Turizm sektöründeki hizmet sağlayıcıların mevzuatla ilgili, erişim sağlama noktasında ve engelli

müşterilere hizmet verilmesi hususunda çok az eğitilmiş oldukları açıktır (Daruwalla ve Darcy, 2005; McKercher, Packer, Yau ve Lam, 2003; Miller ve Kirk 2002).

Engellilerin hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan özgürce seyahat edebilmeleri onları potansiyel talep yaratıcılardan efektif talep unsuruna taşıyacaktır. Bu nedenle turizm olayını bir bütün olarak ele almakta yarar vardır. Engelliler sadece ulaştırma ve konaklama işletmelerini kullanmazlar, buldukları tatil destinasyonunu gezmek, alışveriş yapmak, yöre halkı ile aynı ortamlarda bulunarak, buldukları destinasyonun kültürel değerlerini öğrenmek istemektedirler. Engelli bireylerin kentsel yaşama katılmalarında ihtiyaç duydukları imkanlar engelli olmayanlardan çok da farklı değildir. Engelli olarak nitelendirilen bireyleri toplumda farklı bir yere koymaktansa, toplumla bütünleştirici bir yapı ile kentsel yaşama alanlarına erişilebilirliklerini dikkate alan bir yapılanmaya gidilmelidir. Tüm insanlar gibi engelli insanlar da ulaştırma hizmetlerinden kolaylıkla yararlanmalı işlerine, okullarına, alışverişe, parklara engelli olmayan insanların kullandığı taşıtlarla gidebilmelidir. Yerel yönetimler, yaptıkları sosyal ve teknik alt yapı imkânları ile kent mekânının şekillenmesinde, engelli bireylerin sosyal yaşama katılmalarında önemli bir role sahiptir (Öztürk, 2012).

3. Avrupa Birliği'nde engellilere yönelik yasal düzenlemeler

Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD), önüne gelen ihtilaflar doğrultusunda vermiş olduğu kararlarla içtihadı yoldan Avrupa Birliği temel hak korumasının esasını oluşturmuştur. ABAD Chocan Navas davasında engelliliğe dayalı ayrımcılık hükümlerinin genel kapsamını mütalaa ederek engellilik teriminin uyumlu bir AB tanımı olması gerektiğine işaret etti. Buna göre, İstihdamda Eşitlik Yönergesi bakımından engelliliğin özellikle fiziksel, zihinsel veya psikolojik bozulmalardan doğan ve ilgili kişinin mesleki hayata katılmasına mani olan bir sınırlama olarak anlaşılması gerektiğini vurguladı (AB Temel Haklar Ajansı (FRA)2010).

Avrupa Birliği son yirmi yıldır engelliliği farklı bir biçimde anlamlandırmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşımda engelliler pasif ve yardıma muhtaç birey olmaktan ziyade, toplumda diğer bireylerle eşit haklara sahip ve bu haklar doğrultusunda toplumla bütünleşmek için mücadele eden bir topluluk olarak görülmektedir. Kavramla ilgili olarak, Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme (UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities - UNCRPD)'nin 1. Maddesinde “*Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılmalarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri*” içerdiği belirtilmektedir.

ENAT'ın (European Network for Accessible Tourism) 2007 yılında yayınladığı "Rights of Tourism with Disabilities in the European Union Frame Work (Avrupa Birliği Çatısı Altında Engelli Turistlerin Hakları)" raporuna göre, Avrupa nüfusunun %10'unun engelli olduğu tahmin edilmektedir. Buna göre Avrupa Birliği'nde (AB) her altı kişiden biri yani yaklaşık 80 milyon kişi hafiften ağır dereceye kadar çeşitlilik gösteren engellerle yaşamaktadır ve çevresel ve davranışsal engeller nedeniyle bu engelliler çoğunlukla toplum ve ekonomi içerisinde yeterince yer alamamaktadırlar (Avrupa Engellilik Stratejisi 2010-2020). Bu paralelde AB ve Üye Ülkeler engellilerin sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesi için önemli bir görev üstlenmiştir. Komisyon "engelsiz" bir Avrupa'nın önündeki sorunları ortadan kaldırmak amacıyla Avrupa Parlamentosu ve Konsey kararları doğrultusunda hareket edecek ve Üye Ülkelerle birlikte çalışacaktır.

AB'nin Avrupa 2020 stratejisinin akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyümeyi yakalayabilmesi için engelli kimselerin ekonomik ve sosyal katılımı son derece gereklidir. Herkesi kucaklayan bir toplum yaratılması piyasa fırsatlarını da beraberinde getirerek yenilikçiliği arttıracaktır.

Avrupa Birliği'nde engelli bireylerle ilgili bir çok yasal düzenleme mevcuttur. (Engelliler İçin Engelsiz Avrupa Sonuç Tebliği, Engellilere Yönelik Fırsat Eşitliği: Avrupa Eylem Planı Sonuç Tebliği, Ayrımcılığa Karşı Topluluk Eylem Planı Oluşturulması (2001-2006) Konsey Kararı, İstihdamda Ve İşte Eşit Muamele Konusunda Genel Çerçeve Hakkında Konsey Direktifi, Avrupa Birliği Temel Haklar Belgesi, Engelli Bireylerin İstihdamının Ve Toplumsal Bütünleşmelerinin Teşvik Edilmesi Konsey İlke Kararı, Engelli Bireylere Yönelik Kültürel Etkinlikler Ve Bu Etkinliklere Erişilebilirlik Konsey İlke Kararı, Engelli Öğrencilere Eğitim Ve Mesleki Eğitimde Fırsat Eşitliği Sağlanması Konsey İlke Kararı, Engelli Kişilere İstihdamda Fırsat Eşitliği Sağlanması Konsey İlke Kararı, Engelliler İçin Park Kartı Verilmesi Konsey Tavsiye Kararı, Engelli Bireylere Tanınacak Fırsat Eşitliği Konsey İlke Kararı, Engelli Çocuklar Ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemine Katılımı Konsey İlke Kararı, Avrupa Engelliler Yılı Değerlendirme Raporu, "E-Erişilebilirlik"- Engelli Bireylerin Bilgi Temelli Topluma Erişiminin Arttırılması Konsey İlke Kararı, Engellilerin İstihdamı Hakkında İyi Uygulama Kodu Parlamento Kararı, Avrupa Engelliler Stratejisi 2010-2020, Avrupa Engelliler Stratejisi 2010-2020 Eylem Planı).

Avrupa Birliği Sosyal Politikası, katılımcı ve sağlıklı bir toplum yapısına ulaşarak yaşam kalitesini arttırmayı amaçlamaktadır. Avrupa Birliği vatandaşlarından yaşlılık, işsizlik ya da engellilik

nedeniyle sosyal dışlanmaya tabi tutulan tüm vatandaşlar bu hedefin kapsamındadır. Ortaya çıkış vurgusu ekonomi üzerinde yoğunlaşan Avrupa Birliği, sonraki yıllarda sosyal vurgusunu da önemli ölçüde geliştirmiş ve günümüzde Avrupa Sosyal Modeli olarak ifade edilen başarılı bir kurumsal yapıya bürünmüştür (Kolat, 2009).

Bir çok sahada sosyal politikanın hukuk çerçevesini belirleyen ve toplumsal alandaki çalışmaları desteklemek amacıyla bir Avrupa Sosyal Fonu oluşturan Roma Antlaşması'nın öncelikle bireylerin “serbest dolaşımı” olmak üzere değindiği hususların varlığına rağmen, Avrupa Birliği Sosyal Politikası'nda çalışmaların hızlandığı dönem, 1961 tarihli “Avrupa Sosyal Şartı”dır. Şart'ın başlıca amacı, hiçbir ırk, renk, cinsiyet, din, siyasi görüş, ulusal soy ya da sosyal köken ayrımı yapmadan bütün insanlara sosyal haklardan yararlanma imkânının sağlanmasıdır (Döner, 2003). Bu bağlamda gerçekleştirilen faaliyetler, uzun süre yalnızca çalışanların “sağlığı”, “kadın sağlığı” ve “çalışma koşullarının güvenliği” hususunun üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu politikanın 1990'lı yılların sonlarına doğru AB'nin liberal ekonomik bütünleşme sürecinin yarattığı işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı önlemlerin alınmasına yönelik bir yapılanma sürecine dönüştüğü görülmektedir (Erdoğan, 2005).

1975 Yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Evrensel Beyannameğine ek olarak yayımladığı “Özürlü Hakları Bildirgesi” ve 1981 yılının Uluslararası Özürlüler Yılı ilan edilmesinin ardından 1982 yılında “Özürlüler İçin Dünya Eylem Programı” kabul edilmesi Avrupa Birliği'nin engelli bireyler için harekete geçmesi için itici güç olmuştur. Bu bağlamda Avrupa Konseyi tarafından 1980 ve 1990'larda çeşitli bildirgeler ve kararlar yayımlanmıştır. Örneğin; 24 Temmuz 1986 tarihinde “Avrupa Topluluğu Düzeyinde Özürlülerin İstihdamına İlişkin Konsey Tavsiye Kararı” alınmış, 1 Mayıs 1990 tarihinde Avrupa Konseyi ve Eğitim Bakanları'nın aldıkları “Özürlü Çocuk ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemi İçinde Kaynaştırılmalarına Yönelik Karar” alınmıştır. 20 Aralık 1996 tarihinde Avrupa Konseyi ve hükümet temsilcileri özürlüler için fırsat eşitliği konusunda bir karar almıştır. Aynı yıl Avrupa Komisyonu bu kapsamda “Özürlüler İçin Fırsat Eşitliği-Topluluğun Yeni Özürlülük Stratejisi 1996” başlıklı bir tebliğ yayımlamıştır. Bu tebliğ Birleşmiş Milletler'in “Özürlüler İçin Standart Kurallar”la ortaya koyduğu yaklaşımı yansıtan bir özellik taşımaktadır. Bu strateji, engellilerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında karşılaştıkları zorlukların tanımlanması gerekliliğini ve engellilerin fırsat eşitliğinden yararlanması hususunda önlerindeki bariyerlerin ortadan kaldırılmasını vurgulamaktadır (Çizel vd., 2012). Avrupa Birliği Sosyal Politikası'nda engelli bireylere yönelik ayrımcılıkla mücadele stratejisi 1999 yılına kadar yoğun bir şekilde gündeme

gelmemiştir. Yapılan çalışmalarda daha çok hak tanıma ve toplumsal adaptasyona yönelik düzenlemelerle fırsat eşitliği sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Kolat, 2009).

1999 yılında imzalanan Avrupa Topluluğu Amsterdam Antlaşması'nın ayrımcılıkla mücadele kapsamında olan 13. maddesinde: “*Avrupa Konseyi, Komisyondan gelen öneriler doğrultusunda Avrupa Parlamentosu'nun görüşünü alarak cinsiyet, ırk ya da etnik köken, din ya da inanç, özürllülük, yaş ya da cinsel tercihe dayalı olarak karşı karşıya kalınan ayrımcılıkla mücadele konusunda gerekli tedbirleri alır*” hükmü yer almaktadır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2000). Bu hüküm 7-9 Aralık 2000 tarihleri arasında Nice'de toplanan Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda yerini bulmaktadır. Temel Haklar Şartı AB yurttaşlarının temel haklarını ve Birliğin yurttaşlarına karşı sorumluluklarını düzenlemektedir. AB üyelerinin ve aday ülkelerin kendi anayasa ve yasalarını bu maddelere göre düzenlemeleri öngörülmektedir (Demir, 2007). Buna göre Şart'ın 21. maddesinde, cinsiyet, ırk, etnik köken, din, engellilik durumu, yaş ve cinsel eğilime dayalı ayrımcılığın yasak olduğunun belirtilmesi ile güçlendirilmiştir. Ayrıca bu maddede Avrupa Birliği'ni kuran anlaşmaların uygulanması kapsamında ve Avrupa Birliği Anlaşması kapsamında yer alan özel hükümler gereği milliyete dayalı ayrımcılık yasaklanmıştır. Temel Haklar Şartı'nın 26. maddesinde ise engelli haklarına değinilmektedir. Şart'ın 26. maddesinde Avrupa Birliği'nin engelli haklarını kabul ettiği ve bu haklara saygı duyduğu görülmektedir (Official Journal of the European Communities, 2000).

Avrupa Komisyonu 12 Mayıs 2000 tarihinde “Özürllü Bireyler İçin Engelsiz bir Avrupa'ya Doğru” başlıklı bir tebliğ yayımlamıştır. Tebliğ'de engelli bireylerin sosyal ve ekonomik imkanlara ulaşmalarını kısıtlayan sosyal, mimari ve tasarım engellerinin ortadan kaldırılmasına yönelik kapsamlı ve bütüncül bir stratejiye vurgu yapılmaktadır. Tebliğ, engellilerle ilgili Avrupa Birliği (AB) politikalarını gözden geçirerek engelli bireylerin erişilebilirliğini arttırmaya yönelik olarak Avrupa genelinde çaba sarf edilmesini öngörmektedir. Engelli bireyler için engelsiz Avrupa yaratmaya odaklanmış olan bu Tebliğ ile meslek edinme, eğitim, mesleki eğitim, ulaşım, iç piyasa, bilgi toplumu ve yeni teknolojilerle ilgili olarak Avrupa düzeyinde bir sinerji yaratılması amaçlanmaktadır (Commission of the European Communities, 2000).

Avrupa Konseyi'nin 2003 yılını “Avrupa Özürllüler Yılı” olarak belirleyen kararı ile gerçekleştirilmesi planlanan hedef ve amaçları aşağıdaki gibi saptanmıştır (Avrupa Toplulukları Resmi Bülteni-Official Journal of the European Communities, 2001):

- Engellilerin hakları ile ilgili bilinç düzeyini arttırmak, ayrımcılığa karşı korunmalarını ve engellilerin haklarını tam ve eşit şartlarda kullanmalarını sağlamak;

- Avrupa'da yaşayan engellilere fırsat eşitliği sağlamak için gerekli tedbirlerin ele alınıp tartışılmalarını teşvik etmek;
- Yerel, ulusal ve Avrupa ölçeğinde gerçekleştirilmiş olumlu uygulamaların, etkin stratejilerin ve edinilmiş deneyimlerin paylaşılmasını teşvik etmek;
- İlgili tüm taraflar arasında, yani hükümetler, sosyal taraflar, sivil toplum örgütleri, sosyal hizmet kuruluşları, özel sektör, engelliler ve onların aileleri arasında işbirliğini güçlendirmek;
- Engellilik ile ilgili iletişimi geliştirmek ve engelli bireyler hakkında olumlu bir imaj oluşturulmasını teşvik etmek;
- Engellilerin farklı özellikleri ile değişik tipteki engellilik durumları hakkındaki bilinç düzeyini arttırmak;
- Engellilerin karşı karşıya kaldıkları çok yönlü ayrımcılık hakkında bilinçlendirmeyi sağlamak;
- Engelli çocuk ve gençlerin eşit öğrenim haklarının benimsenmesine özel önem vermek, böylece engellilerin tam katılmalarını teşvik etmek ve desteklemek; özel gereksinimleri olan öğrencilerin genel veya özel kurumlara ve Avrupa değişim programlarına katılmalarını geliştirmek üzere çocuk ve gençlerin eğitimi ile ilgilenen meslek kişi ve grupları arasında Avrupa çapında işbirliğini oluşturmaktır.

“Avrupa Özürlüler Yılı” kapsamında çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetler 5-7 Aralık 2003 tarihinde İtalya dönem başkanlığında Roma'da gerçekleştirilen konferansta ele alınmıştır. Konferansa politikacılar, engellilerin temsilcileri, uzmanlar, akademisyenler, sosyal taraflar ve medyadan 500 kişi katılarak, hakların kullanımı ve engellilerin erişilebilirliği ile ilgili konular tartışılmıştır. Yapılan bu konferans ile, üye ve aday ülkeler “Avrupa Özürlüler Yılı”nın sonuçlarını ortaya koymaya ve engellilik konusunun sonraki dönemlerde de politika öncelikleri arasında yer almasını temin edilmesi gereği vurgulanmıştır (<http://www.eyh.gov.tr/tr/8412/1-4-Avrupa-Birligi-ve-Ozurluluk>).

2010 yılına kadar olan dönemi kapsayan Avrupa Komisyonu'nun “Avrupa Özürlülük Eylem Planı”, “Avrupa Özürlüler Yılı”nın başarıları ve “İstihdamda ve İşte Eşit Muamele Direktifi”nin üye ülkeler tarafından etkili bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek üzerine oluşturulmuştur. Bu eylem planının üç temel amacı bulunmaktadır. Birincisi, “İşte ve İstihdamda Eşit Muamele Direktifi”nin uygulanması, ikincisi ilgili topluluk politikalarına özürlülük boyutunun dahil edilmesi ve diğeri ise “Herkes İçin Erişilebilirliğin” iyileştirilmesidir. Bu eylem

planının aşamaları Avrupa Birliği kapsamında engellilerin genel durumlarının ele alındığı ve Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanacak iki yıllık raporlarla desteklenecektir. 1 Aralık 2003 tarihinde toplanan Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlar Konseyi toplantısı sonucunda Avrupa Komisyonu Ayrımcılıkla Mücadele ve direktifin 2003 yılı sonuna kadar ulusal yasalarla uyumlaştırılması konularında görüş birliğine varılmıştır (Commission of the European Communities, 2003).

AB, engelli kişilerle ilgili olarak bahsedilen düzenlemelerin yanında engelli kişilere turizm alanında fırsat eşitliği tanımak ve engelli kişilerin toplumla hızla bütünleşmesini sağlamak üzere turizm işletmelerinin erişilebilir hizmet sunma konusunda personel ve teknik düzenlemeleri nasıl yapacağına dair bir rehber (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi-Office for Official Publications of the European Communities, EUROPA, 2004) yayımlamıştır. Söz konusu rehber tüm turizm işletmelerinin ve destinasyonların engelli kişilere ve daha iyi erişimden yararlanacak kişilere sunacakları hizmetlerin kalitesini arttırmak amacıyla hazırlanmıştır (Çakır, 2008).

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi 1991 yılında 8'den fazla yolcu koltuğuna sahip taşıtlarda uygulanmak üzere, engellilere ilişkin bir düzenleme yapmıştır. Sonrasında yolcu güvenliğini arttırmak ve hareket kısıtlı insanların otobüslere binip inerken daha az zorluk yaşamasını sağlamak amacıyla ek düzenlemeler yapılmıştır. Avrupa Komisyonu 1996 yılında turizm endüstrisi için "Engelli Turistler İçin Erişilebilir Avrupa" adıyla yayınladığı el kitabıyla temel engel türleri ve farklı durumlarda engelli turistlerin güvenliğini ve memnuniyetini sağlamak konusunda seyahat acenteleri, tur operatörleri, transfer sağlayıcılar, konaklama işletmeleri ve diğer turizm unsurlarının sorumlularına açıklayıcı ve yeterli bilgi verilmesi amaçlanmıştır. 2003 yılında ise Avrupa Ekonomik ve Sosyal Konseyi (AESK) "Herkes İçin Erişilebilir ve Sosyal Olarak Sürdürülebilir Turizm" başlıklı kuralları yayınlamıştır. AESK; engelliler için kurulan STK'lar, Avrupa otoriteleri, hükümetler, bölgesel ve yerel yönetimler ile turizm operatörlerini Avrupa'yı dünya engelliler için kısıtların olmadığı ve bunun sürdürülebildiği etkin bir merkez olabilmesi için çaba sarf etmeye davet etmiştir. İlgili kurallar, engellilerin turizmden ve tatillerinden tam olarak zevk alabilmesi konusundaki hakları için ihtiyaç duyulan zihniyet, bilgi, farkındalık ve yönetsel değişikliğe ilişkin bir dizi tedbirden oluşmaktadır (Kanca, 2014).

Eşit haklar, eşit fırsatlar amacıyla olan Avrupa Engelli Stratejisi 2010-2020³, engellilerin durumunu iyileştirmek için birleştirilmiş AB ve ulusal seviye eylemi için bir çerçeve çalışması sağlamaktadır. Hedefleri şöyledir: Ürünlere ve hizmetlere erişimi sağlamak ve yardımcı araçları

³<http://www.eyh.gov.tr/mevzuat/uluslararası-mevzuat/11avrupa-birliğinde-ozurlulere-yonelik-yasaldüzenlemeler>, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:EN:PDF> (Erişim Tarihi, 12.02.2015)

teşvik etmek, engellilerin AB vatandaşlığından tamamen yararlanmasını sağlamak, yüksek kaliteli toplumsal temelli hizmetlerin sağlanmasını teşvik etmek, engelli temelindeki ayrımcılıkla mücadele etmek, engelli birçok insanın açık işgücü pazarına erişimini sağlamak, engelli öğrencilerin kapsamlı eğitimini ve hayat boyu öğrenimini teşvik etmek, nezih yaşam koşulları sağlayarak yoksullukla ve sosyal dışlanmayla mücadele etmek, sağlık ve ilgili hizmetlere eşit erişimi teşvik etmek, AB genişleme ve uluslararası kalkınma programlarıyla engellilerin haklarını arttırmak, engelli konularında bilinci arttırmak ve engellileri hakları ve bu hakları nasıl kullanacakları konusunda bilinçlendirmek ve AB erişilebilirliği ve ayrımcılık karşıtı fon enstrümanlarının kullanımını arttırmaktır.

Strateji engellerin ortadan kaldırılması üzerine yoğunlaşmaktadır. Komisyon faaliyete geçilmesi gereken başlıca sekiz alan tespit etmiştir: **Erişilebilirlik, Katılım, Eşitlik, İstihdam, Eğitim ve öğretim, Sosyal koruma, Sağlık ve Dış Eylem**. Her alan için başlıca faaliyetler belirlenmiş ve AB düzeyindeki genel hedef çerçeve içerisinde vurgulanmıştır (Avrupa Engellilik Stratejisi 2010-2020).

4. Bazı Avrupa Birliği üyesi devletlerdeki durum

Avrupa Birliği ülkesi devletlerin engelli bireylerle ilgili yasal düzenlemeleri incelendiğinde bu konuda oldukça önemli çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Avrupa Birliği'nin ayrımcılığı önleyici yönetmelikleri 18 Ağustos 2006 tarihinde yürürlüğe giren "Genel Eşit Muamele Yasası" ile Almanya'da ulusal yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Almanya bu yasa ile Avrupa Birliği'nin dört eşit muamele direktifini Alman mevzuatında uygulamaya geçirme yükümlülüğünü yerine getirmiştir (Eryılmaz, 2010). Almanya'da Sosyal Yasa ile engellilik hali tanımlanmakta ve engelli bireylerin iş hayatına katılımları teşvik edilmekte, öğrenme engeli olan kişiler de bu teşvikten yararlanmaktadır. Verilen hizmetler arasında danışmanlık ve aracılık, iş hayatına katılım olanaklarını geliştirme, istihdam edilme ya da serbest bir meslek edinme yönünde teşvikler olmasının yanı sıra meslek eğitiminin ve meslek içi eğitimin desteklenmesinin de olduğu görülmektedir.

Almanya'da hiç kimsenin kendini toplumun dışında hissetmemesi arzu edilir. Bu yüzden ülkede rehabilitasyon hizmetleri son derece önemlidir. Bu nedenle engelleri olan veya bir sakatlık tehlikesine maruz kalan, dolayısıyla da özel yardıma ihtiyaç duyan bütün insanların rehabilitasyon ve katılım yardımına hakkı vardır. Bu hususta sakatlığın (muhtemel) nedeninin hiçbir önemi yoktur. Sosyal Yasa Dokuzuncu Kitabı: Engelli insanların katılımı ve rehabilitasyonu 1 Temmuz 2001'de yürürlüğe girmiştir. Şimdiye kadar varolan sorunlar, birden fazla sosyal yardım alanı için

geçerli yönetmelikler ile birleştirilerek çözümlenmiş “Sosyal Yasa Dokuzuncu Kitabı” böylece şimdiye kadar Sosyal Yasa Birinci, Dördüncü ve Onuncu Sosyal Yasa Kitapları düzenlemelerinde olduğu gibi farklı alanlarda birden geçerlilik kazanmıştır. Bu yasa ile odaklanılan nokta, sadece engelli ya da engelli kalma olasılığıyla karşı karşıya bulunan insanlara gösterilen ilgi ve kendilerinin bakımı değil, kendilerinin isteği üzerine toplumsal yaşam katılımları ve eşit olanaklara sahip olabilmeleri yolunda varolan engellerin ortadan kaldırılmasıdır. Almanya’da önemli olan engelli ya da engelli kalma olasılığıyla karşı karşıya olan insanlar için daha iyi bir yasa mevzuatı ve daha iyi bir yaşamın sağlanabilmesidir. Dolayısıyla “Sosyal Yasa Dokuzuncu Kitabı” hükümleri bu hedefi tıbbi, mesleki ve sosyal yardım açısından hızlı, etkin, ekonomik ve kalıcı bir şekilde gerçekleştirmeye yönelik hazırlanmıştır. Bu hedeften yola çıkılarak, sözkonusu yardımlar “Katılımı Sağlayan Yardımlar” başlığı altında toplanmaktadır. Ülkede engelli ve engelli kalmayla karşı karşıya bulunan insanlara, işlerini kendi kendilerine ve kendi sorumluluklarını bizzat üstlenerek belirleme olanağı verilmektedir (Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı, 2008). Engellilerin sosyal yaşamlarındaki uygulamalara bakıldığında, Almanya’da çeşitli eyaletlerde görme engellilerin refakatçileriyle birlikte tatil yapabilecekleri, bölgesel örgütler tarafından yönetilen tatil köyleri olduğu görülmektedir. Bu imkanlara ilaveten bölgesel örgütlerin, yıl boyunca ilginç programlar ve seminerler düzenlediği bilinmektedir. Bazı ulusal seyahat acentaları engelliler için özel turlar organize etmektedirler. Özürlüler Spor Federasyonu, Alman Körler Federasyonu ve bölgesel örgütler tarafından görme engellilerin yapabileceği çeşitli spor etkinlikleri, ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli spor yarışmaları organize edilmektedir (www.altinokta.org.tr/.../Halil_Koseler_almanyada_gorme_ozurluler.doc).

Hollanda’da birey engelli doğmuşsa doğumdan sonra kayıt altına alınmakta engelli bireyin özgüven geliştirmesi ve sosyal yaşama uyumu bakımından el-göz eşgüdümünün geliştirilmesi amacıyla mesleki çalışmalara ileri düzeyde yer verildiği görülmektedir. Özellikle okullarında mesleki çalışmaların önemsendiği bilinmektedir (Bakırcı, 2011). Hollanda’da 2003 yılında “Dezavantajlı Gruplara veya Kronik Hastalara Eşit Muamele Yasası” (Act on Equal Treatment on the Grounds of Handicap or Chronic Illness) yürürlüğe girmiştir. Böylelikle yasa ile bir bireyin engelli veya kronik hastalığı olmasından dolayı her türlü hizmeti alırken veya imkânlardan yararlanırken eşit muamele görmesi yasal güvence altına alınmış olmaktadır (www.dredf.org).

Bir diğer Avrupa Birliği üyesi ülke olan İngiltere’deki yasal düzenlemelere bakıldığında; 1995 yılında kabul edilen “Engelliler Ayrımcılıkla Mücadele Yasası’nın (Disability Discrimination Act)” özellikle hizmet sağlayıcılar ve turizm sektörü tarafından engelli insanların durumuna politik ve ekonomik açıdan verilen önemin artırdığı görülmektedir. Bu yasa ile engelli insanlara çekim

yerleri ve konaklama işletmelerini de içererek ayrımcılık yapmak kanuna aykırı hal almıştır (Shaw ve Coles, 2004). “Engelliler Ayrımcılıkla Mücadele Yasası (Disability Discrimination Act)” 8 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, engelli tanımı ve kavramsal çerçeveden oluşturulmuştur. İkinci bölüm, engellilere yönelik işyerlerinde yapılan ayrımcılık ve buna karşı yapılması gerekenler, sigorta, emeklilik gibi konuları kapsamaktadır. Üçüncü bölümde, mal ve hizmet sunumunda ayrımcılık konusuna değinilmiştir. Dördüncü bölümde; engellilerin eğitimi, beşinci bölümde ise toplu taşıma araçlarında engellilerin de yararlanabilmesi için yapılması gereken düzenlemeler yer almaktadır. Altıncı bölümde; Ulusal Engelli Konseyi'nin görev ve sorumlulukları belirlenmiş, yedinci bölümde; işveren sorumlukları, ayrımcılık mağdurlarına yapılacak yardımlar konusu irdelenmiş, sekizinci ve dokuzuncu bölüm ise kanunun parlamento ve kraliyetin onayına sunulması konularını içermekte olduğu saptanmıştır (<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/50/contents>).

Avrupa Birliği'nde üye ülkeler arasında engellilerin erişilebilirlik hakları ve herkes için tasarım konularında iki farklı yaklaşım olduğu görülmektedir. Buna göre, İngiltere'de merkezi bir uygulama var iken İspanya gibi ülkelerde bölgesel uygulamalar mevcuttur (Kanca, 2014).

İspanya Anayasası 31 Ekim 1978 tarihinde yapılan Kongre ve Senato Genel Kurul toplantılarında Parlamento (Cortes Generales) tarafından kabul edilmiştir. İspanya Anayasası'nın 49. Maddesinde “*Kamu makamları, kendilerine gerekli olan uzman bakımı verilecek olan ve bu bölümde tüm vatandaşlara tamman hakları kullanabilmeleri için özel koruma sağlanacak olan bedensel, duyuşsal ve zihinsel engellilerin önleyici bakımı, tedavisi, rehabilitasyonu ve toplumla bütünleşebilmesi yönünde bir politika yürütür*” ifadesi yer almaktadır (Yıldız ve Bakırcı, 2011). Bu madde ile İspanya'nın engelli bireyleri ne denli önemseydiği ve onların toplumla bütünleşebilmeleri için her türlü tedbirin alınacağı vurgulamaktadır. İspanya, Avrupa Birliği üyesi olan ülkeler içerisinde engellilerin ekonomik hayata katılımlarına yönelik en yoğun ve etkili tedbirleri alan ülkedir. İspanya'da 2003 yılında Ceza Yasası'nda kabul edilen değişiklik ile engelliler için eşit fırsat, ayrımcılığın kaldırılması ve evrensel erişilebilirlik güvence altına alınmıştır. Ulusal düzeyde yasalarla da olsa İspanya'da önemli düzenlemeler yapılmıştır. 21 Kasım 17/1997 sayılı/tarihli yasa ile rehber köpeklerin tüm kamusal alanlara girişinin serbest olması sağlanmıştır. 23 Ekim 27/2007 sayılı/tarihli yasa ile işitme engelliler için ulusal işaret dili oluşturulmuştur (Kanca, 2014). Bunun yanı sıra 2005 yılında 1 milyon Euro başlangıç bütçesi olan “Bağımlılık Fonu” oluşturulmuştur. Bu fonda yaşlı ve engelli gruplara yaşamsal destek sağlanması amaçlanmıştır. İspanya'da 2003 yılında “Ulusal Engelli Konseyi” oluşturulmuştur. Bu Konseyin amacı sosyal ve ekonomik hayata eşit erişim sağlama hedefini toplum geneline yaymaktır. İspanya çapında engelliler ile bu kişilerin ailelerini temsil eden

topluluk ve kuruluşların engellilere yönelik ulusal planlama, uygulama ve takip süreçlerine katılımlarını sağlamak konseyin temel hedefini oluşturmaktadır (Sayın, 2012).

2003 yılında İsveç Parlamentosu 307 sayılı “Ayrımcılığı Engelleme Yasası”nı (Act Prohibiting Discrimination) kabul etmiştir. Bu yasadan önce 1999 yılında 132 sayılı “Çalışma Hayatında Engellilere Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Yasası” (Law on a Ban Against Discrimination Disabled Persons in Working Life) olarak çıkarılmıştı. Yasaya göre; bireylerin etnik kökenleri, cinsel eğilimleri veya engelli olmalarından dolayı iş ve sosyal yaşamda imkân ve hizmetlerden eşit şekilde yararlanmalarının engellenemeyeceğini garanti altına alınarak, bu alanlarda bireylere karşı yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır (Karan, 2009).

İtalya'da nüfusun %6.6'sının (2009, AB İstatistik Bürosu Verileri) farklı nedenlerle engellilikle ilgili durumların içinde olduğu tahmin edilmektedir (Eryılmaz, 2010). İtalya'da engellilere yönelik yasal düzenlemeler anayasa temellerine dayanmaktadır. İtalya Anayasası engellilerin temel insan haklarından doğan haklarını garanti altına alan niteliktedir. Kişilerin sosyal ve kişisel koşullarına bakılmaksızın sahip oldukları hakları bütün vatandaşlar için eşit olduğu kabul edilmektedir. İtalya Parlamentosu 1992 yılında 104 sayılı “Engelli İnsanların Bakımı, Hakları ve Sosyal Bütünleşme Yasası” nı (Law For the Care, Social Integration and Rights of People With Disabilities) kabul etmiştir. Bu yasa ile engellilerin işten çıkarılmalarına karşı korunmaları, eşit eğitim olanaklarına sahip olmaları, halka açık kamu ve özel binaların erişilebilir olması, engellilere araç alacakları zaman vergi indirimleri, özel park yerleri, toplu taşımanın erişilebilir olması gibi olanaklar sağlanmaktadır (Çizel vd., 2012). Ayrıca İtalya'da 68/99 sayılı “Engelli Kişilerin Çalışma Hakkı ile İlgili Standartlar” kanunu ile şirketlere bilgi, tavsiye ve rehberlik sunmak için oluşturulan gerçek bir bilgi danışma masası mevcuttur (<http://employdisable.eu/UserFiles>). İtalya'da engelli insanların sosyal yaşamları içerisinde turistik faaliyetleri ile ilgili olarak, bir tur operatörü olan Accessible Italy'nin internet üzerindeki tanıtım sayfalarında engellilerin katılabilecekleri özel tur programlarını anlattığı ve çeşitli kentlerde engellilere yönelik düzenlemeler aktardığı görülmektedir. Bu düzenlemeler arasında toplu ulaşım araçlarında engellilere yönelik imkânlar, havaalanından transfer imkanları, bölgenin müzeleri ve doğal manzaraları veya önemli yerleri gibi turizm merkezlerinin engellilere açılması sayılabilir (Öztürk, 2003).

Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında olan Finlandiya %32,2'lik bir oranla engelli nüfusun en yoğun olduğu ülkedir. Bu oran ülkede engelli bireylere yönelik yasal mevzuatı diğer ülkelere göre daha da önemli kılmaktadır. 11 Haziran 1999 tarihinde kabul edilen Finlandiya Anayasası'nda engellilere yönelik ayrımcılığın kabul edilemez olduğu vurgulanmaktadır. Anayasanın “Temel Hak

ve Özgürlükler” başlığı altındaki “Eşitlik” bölümünde toplumda yaşayan herkesin eşit olduğu, kimseye cinsiyeti, yaşı, dili, dini, görevi, sağlık durumu veya engeli nedeniyle diğerlerinden farklı davranılamayacağı belirtildiği görülmektedir (Karan, 2009).

Çeşitli dillerin kullanıldığı Avrupa Birliği'nde ulusal diller ile birlikte bölgesel dillerin de kullanıldığına dikkat çeken ENAT (2007) raporunda (<http://www.accesibletourism.org/?i=enat.en.reports>) “Turizm Sektörü Avrupa’da Herkes İçin Turizme İnaniyor” başlığı altında ilk prensip olarak herkes için güvenilir, doğru ve erişilebilir bilgi yer almaktadır. Buna göre bilgiye erişim ile ilgili engeller “İletişim Engelleri” olarak değerlendirilmiştir.

Raporda, Avrupa’daki turizm destinasyonlarında iletişim sorununun yaygın kullanılan dillerde çok dilli hizmet verilerek sağlandığından bahsedilmiştir. İşaret dillerinin kullanımında üye ülkeler içerisindeki bölgesel farklılıkları gidermek adına, Avrupa Parlamentosu 1988 ve 1998’de üye ülkelere kullandıkları işaret dilini kararlaştırma çağrısında bulunmuştur. Ülkeler bu çağrı ile kendi ulusal işaret dillerini belirlemeye başlamışlardır. Finlandiya 1996’da anayasa komisyonu kurarak Fince işaret dilini oluşturmuş, Portekiz, Portekiz işaret dilini anayasal güvenceye alarak eğitimde fırsat eşitliğini ve eğitimin kültürel anlatımda bir araç olduğunu kabul etmiştir. İsveç’te işitme engelliler için birçok okulda İsveç işaret dili yabancı dil dersi olarak verilmektedir. İngiltere’de ise 1996’da alınan karar ile televizyon programlarının haftalık yayın saatlerinin %1’inde İngiliz işaret diline yer vermesi kararlaştırılmış ve 10 yıl sonra bu oran %5’e çıkarılmıştır. Birçok Avrupa Birliği üyesi ülke de, kendi işaret dillerinin oluşturulmasını ve kullanımını yasalarla güvence altına almıştır (Kanca, 2014)

5. Türkiye’de engelli turizmüne ilişkin yasal düzenlemeler ve engellilere ilişkin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda yer alan hükümler

Türkiye’de tarih boyunca engelli bireylere yönelik olarak her zaman olumlu bir tutum ve davranış sergilendiği tespit edilmektedir. Bu bağlamda örf ve adetlerimiz ve halkın dayanışma duygusunun engellilere verilen hizmetlere dayanak oluşturduğu gözlenmektedir (Sayın, 2012).

2002 yılında yapılan “Türkiye Özürlüler Araştırması” ile Türkiye’deki engellilerin sayısı, sosyo-ekonomik yapısı, sosyal yaşamda karşılaştıkları sorunlar, beklentileri, engellilik türleri, engellerinin oluş sebebi, bölgesel farklılıklar ile süregelen hastalığa sahip olma oranlarının ölçülmesi hedeflenmiş olup, Türkiye’de; engelli olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %12.29 olduğu

tespit edilmiştir. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerin oranı %2.58 iken süregen hastalığı olanların oranı ise %9.70 olarak belirlenmiştir (DİE, 2002).

Türkiye'nin ilk Özürlüler Kanunu olarak 5378 sayılı "Özürlüler Kanunu", 07.07.2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (III. Özürlüler Şurası Bakım Hizmetleri, 2007). Türkiye'de engelli bireyler, 07.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'da "*Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi*" olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 2005). Engelli bireylerin yaşadıkları güçlükler ve yaşamın her alanında var olabilmeleri için gerekli tedbirlerin alındığı kanunda ayrıca yer alan bir madde ile kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılara bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engellilerin erişilebilirliğine uygun duruma getirilmesi desteklenmiştir. Yine aynı Kanun'la büyükşehir belediyeleri ve belediyeler, şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişilebilirliğine uygun olması için gereken tedbirleri almak, mevcut özel ve kamu toplu taşıma araçlarını, 2012 yılına kadar engelliler için erişilebilir duruma getirmekle yükümlüdür. Ayrıca, yerel yönetimler ve valilikler, sorumlu oldukları alanları (yol, kaldırım, yaya geçidi vb.) engellilerin kullanımına uygun özelliklerde yapmak/yaptırmak zorundadır (Resmi Gazete, 2005).

"Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" nin kabulü engellilik konusunun bir insan hakları sorunu olduğunun teyit ve ilan edilmesi bakımından son derece önemli bir adım olmuştur. Türkiye'de de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) 3 Aralık 2008 tarihinde bu Sözleşme'nin onaylanmasının uygun bulunduğu dair Kanun'u kabul ederek, Sözleşme'ye taraf olma konusundaki iradesini göstermiştir. Bundan sonra gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak engelli bireylerin haklarına erişiminin sağlanması önem arz eder hale gelmiştir (Gül, 2008).

Kültürel hayat, "Engelli İnsan Hakları Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" (2006) ile tanımlanan herhangi bir kişinin vatandaşlığının önemli bir parçası durumundadır. Birleşmiş Milletler'in özellikle altını çizdiği hususlar; rekreasyon, eğlence, sanat, spor veya turizm

faaliyetlerinin, engelli bireylerin kendilerini ifade edebildiği ve hayatlarını zenginleştirici unsurların varlığıdır (Darcy ve Taylor, 2009). Avrupa Engelli Stratejisi'nde (15 Kasım 2010), Engelli İnsan Hakları Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ndeki uluslararası taahhütlere riayet edilmektedir (Paga'n, 2012).

Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren alınan tedbirler, sağlanan teşvikler ve uygulanan politikalar ile çok sayıda turizm işletmesi inşa edilmiş ve değişen turizm taleplerine cevap verebilecek nitelikte altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. 1980 yılında turizm işletme belgeli 56.044 yatak kapasiteli 511 konaklama işletmesi varken, 2012 yılına bakıldığında bu sayı 706.019 yatak kapasiteli 2870 konaklama işletmesine ulaşmıştır. Türkiye'deki turizm arzı ve talep dengesi göz önüne alındığında 1980 yılında 1.3 milyon yabancı ziyaretçi Türkiye'ye gelmiş, 2012 yılında ise bu sayı 31.78'e ulaşmış olduğu görülmektedir (<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9860/turizm-belgelitesisler.html>). Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre (2013), Türkiye'de toplam 1033 Turizm İşletme Belgeli tesiste engelli misafir odası bulunmaktadır. Ancak engelliler ile ilgili verilerin istatistikleri henüz tutulmadığı için Türkiye'de toplam engelli yatak sayılarına ulaşmak mümkün olmamaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013).

Türkiye'de TÜRSAB'ın yaptığı bir araştırmada (2008) Antalya ilinde engelli oda sayısı 605 adet ile ilk sırada yer almaktadır. Bu sayıyı 159 adet engelli odası ile Muğla ili, 147 adet yatak kapasitesi ile İstanbul ili izlemektedir (<http://www.tursab.org.tr>). Ayrıca Avrupa'nın en büyük Türkiye'nin ise ilk engellilere yönelik oteli Muğla ilinin Marmaris İlçesinde engellilere yönelik bir otel işletmesi açılmıştır. Dört yıldızlı, 72 odalı, 200 yatak kapasiteli otelde engellilerin rahatça tatil yapabilmesi için her türlü erişilebilirlik sağlanmaktadır. Tesiste 26 adet engelli odası mevcuttur. Geri kalan odalar ise engelli refakatçileri için ayrılmış durumdadır (<http://www.engelliler.biz>).

Engellilere ilişkin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndaki duruma bakılırsa, T.C. Anayasası'nın 10. maddesine göre (2709 sayılı 18/10/1982 tarihinde kabul edilen) “*Herkes, dil, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir*”. Bu ifade engelli bireylerin de herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmamalarını güvence altına almıştır.

Anayasanın 42. maddesinde “*Kimse, eğitim ve öğrenim bakımından yoksun bırakılamaz. Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır*” şeklinde düzenleme yer almaktadır. Bu madde hükmü ile engelli bireylerin eğitim

hakkının engellenemeyeceğini ve gerekli özel koşulların sağlanması için gereğinin yapılacağı düzenlenmiş bulunmaktadır.

Anayasanın çalışma ile ilgili hükümlerine bakıldığında ise 49. maddede “*Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir*” savı dikkat çekmektedir. Ayrıca yapılan değişiklikle (Değişik: 3/10/2001-4709/19 md.) “*Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır*” bu hüküm ile engelli bireylerin de diğer sağlıklı bireyler gibi çalışma hakkının olduğu vurgulanmaktadır.

Anayasanın yine çalışma şartları ile ilgili aldığı kararlar doğrultusunda 50. maddesinde yer alan “*Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar*” ifadesi ile engellilerin engel durumlarına uygun işlerde istihdam edilmeleri gerektiği ve engel durumları nedeniyle özel muamele görmeleri gerekirse gerekli şartların sağlanması güvence altına alınmıştır. Anayasada yer alan sosyal güvenlik hakkı ile ilgili kararlar incelendiğinde Anayasanın 60. maddesinde “*Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir*” şeklinde düzenleme yer almaktadır. Anayasa'nın 61. maddesinde ise “*Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur*” hükmü ile engellilerin sosyal güvenlik hakları Anayasa kapsamında ele alınmış olup, topluma kazandırılmalarına yönelik tedbirler alınmıştır (Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, 2008).

6. Sonuç ve öneriler

Engelli bireylerin diğer sağlıklı bireyler gibi seyahate çıkma, turizm faaliyetlerinde bulunma en doğal hak ve özgürlüklerinden bir tanesidir. Turizm sektörü gün geçtikçe büyümekte olan ve kendi içinde pek çok sorunu çözmeye çalışan sektörlerden biridir. Bu bağlamda turizmin gelişmesine ve büyümesine katkı sağlayacak sorunlardan birisinin çözümü olarak turizmin çeşitlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Turizm çeşitliliğini sağlayabilecek en önemli alanlardan biri engelli turizm pazarıdır. Bazı ülkelerin engelli nüfus sayılarına bakıldığında ilgili pazarın ne kadar geniş olduğu daha iyi anlaşılabilir. İngiltere’de 10 milyon (English Tourism Council 2000), Amerika Birleşik Devletlerinde 50 milyon, ki bu rakam nüfusun % 19,3’üne tekabül etmektedir (US Census Bureau 2000; Kahn, 2000). Almanya’da nüfusun %

12'sini ve Avustralya'nın %18,5'i (4.2 milyon) engelliler teşkil etmektedir (Australian Bureau of Statistics 2012). Türkiye'de ise, 8,5 milyon engellinin yaşadığı bilinmektedir. Bu da, aile ve yakınlarıyla birlikte yaklaşık 25 milyonun üzerinde bir potansiyel demektir (Bekçi, 2012). Engelli sayılarının giderek artacağı tahmin edilmektedir. Örnek vermek gerekirse ABD'de engelli birey sayısının 2030 yılında 100 milyonu bulacağı yapılan çalışmalarla ortaya konulan bir gerçektir (Burnett ve Bender 2001). Dolayısıyla engelli bireylerin turizm sektöründe önemli bir pazar payına sahip oldukları ve ilerleyen yüzyıllarda bu pazar diliminden pay almak isteyen ülkelerin adeta birbirleri ile yarışıyor olacakları öngörülen bir durumdur.

Bu çalışmada engellilere yönelik Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de yapılan yasal düzenlemeler karşılaştırılarak, mevcut durumdaki eksiklikler belirlenmeye çalışılmış ve bu eksikliklerin iyileştirilmesine yönelik öneriler verilmiştir. Karşılaştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre;

- AB ve üye ülkelerin kanunları ile Türkiye'de yürürlükte olan kanun, yönetmelik ve genelgeler incelendiğinde Türkiye'de hukuki açıdan engellilerin turizme katılımı konusunda eşitlik ve ayrımcılığa uğrama gibi genel haklar düzeyinde büyük eksiklikler olmadığı tespit edilmiştir. Türkiye'deki hukuki eksikliklerin genel olarak eşitliği sağlayıcı ve ayrımcılığı yasaklayıcı kanunların sektörle ilgili kanun ve yönetmeliklerde uygulamaya yönelik yansımalarının olmaması sebebiyle ortaya çıktığı görülmektedir.
- Türkiye'de engellilere yönelik yapılan yasal düzenlemelerin genellikle bedensel engellilere odaklandığı görülürken, AB'nde yapılan yasal düzenlemelerin tüm engel türlerini içine aldığı görülmektedir.
- Türkiye'de Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik kapsamında 80 oda ve üzeri oda sayısına sahip olan otel işletmelerinde ve tatil köylerinde %1 gibi düşük bir oranla engelli misafir odası ayrılmakta olduğu görülürken, AB üyesi ülkelerde bu oranın daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
- AB üyesi ülkelerin çoğunda seyahat acenteciliği ve tur operatörlüğü ile ilgili hizmetlerden engellilerin kolaylıkla faydalanabilmesi için yasal düzenlemeler yapıldığı görülürken, Türkiye'de seyahat acenteciliği ve tur operatörlüğü alanında yasal düzenlemelerin mevcut olmadığı saptanmıştır.
- Türkiye'de turizm sektörünün önemli yapı taşlarından olan demiryolu taşımacılığının geri kalmışlığı engelli misafirlerin bu taşımacılıktan fayda sağlayamaması ve bu alanda yasal düzenlemelerin olmaması Türk turizmi açısından önemli bir dezavantaj teşkil etmektedir. AB

ülkelerinin bu anlamda daha ileri düzeyde olması engelli misafirlerin ulaşım imkanlarını zenginleştirici etki yaratmaktadır. Türkiye'deki demiryolu taşımacılığı açısından bu dezavantaj denizyolu taşımacılığı içinde geçerlidir.

- Türkiye'de yiyecek içecek işletmelerinde engellilere yönelik verilen hizmetlerin AB ülkelerine oranla oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir. Türkiye'ye gelen engelli misafirlerin genellikle otel işletmelerinden çıkmayı tercih etmemeleri bu anlamda tespit edilen önemli bir eksikliklerdir.
- Türkiye'de turist rehberliği hizmeti sadece sağlıklı bireylerin kolaylıkla yararlanabildiği bir hizmet iken AB ülkelerinde işitsel engelli bireylere yönelik işaret dili ile hizmet veren turist rehberlerinin varlığı bilinmektedir.

Ana başlıklar halinde belirtilen bu eksikliklere yönelik geliştirilmiş öneriler aşağıda verilmektedir:

- Türkiye'deki engellilere yönelik yasal düzenlemeler daha geniş kapsamlı hale getirilmelidir. Öncelikle Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliği'nde bedensel engellilerin dışında diğer engelli türleride (zihinsel, görsel, işitsel) dikkate alınarak yeniden bir düzenlemeye gidilmelidir.
- Bu çalışma ile yapılan literatür taraması sonrasında elde edilen en önemli bulgulardan birisinin Türkiye'de yapılan yasal düzenlemelerin işletmelere tam yansımaları sağlanmalıdır. İşletmelerin sırf yapmış olmak için bu yasal düzenlemeleri yapmaması bu yasal düzenlemelerin aktif hale getirilmesi gerekmektedir.
- Türkiye'de tatil köylerinde ve otel işletmelerinde engelli misafir oda sayısı artırılmalıdır.
- Türkiye'de demiryolu ve denizyolu taşımacılığı geliştirilerek bu alanlarda engelleri yönelik yasal düzenlemelere gidilmelidir.
- E-devlet hizmetlerinin bir gereği olarak engellilerin elektronik platforma erişebilmeleri (Anaç, Candemir, Yenilmez, 2010) ve sunulan hizmetlerden yararlanabilmeleri sağlanmalıdır.
- Türkiye'de turizm sektörünün önemli kollarından birisini oluşturan yiyecek içecek işletmelerinde iyileştirilmeye gidilerek bu alandaki yasal düzenlemelerin engellilere yönelik olarak geliştirilmesi gerekmektedir.
- Türkiye'de Turist Rehberliği Meslek Kanunu'nda değişiklik yapılmalı ve işitsel engellilere yönelik işaret dili ile hizmet veren turist rehberlerinin varlığı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Anaç, A., Candemir, C., Yenilmez, M. (2010). *Europe 2002: Avrupa Birliği Web Erişilebilirlik Kılavuzu*, Aralık.
- Atak, V. (2008). *Marmaris'teki Otel İşletmelerinin Bedensel Engelli Turizmine Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Atıcı, İ. (2007). *Fiziksel Engelliler ve Kentsel Mekanın Kullanımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı (2010), AB Temel Haklar Ajansı (FRA), Avrupa Konseyi.
- Avrupa Parlamentosu, Konsey, Avrupa Ekonomik Ve Sosyal Komitesi Ve Bölgeler Komitesine Yönelik Komisyon Tebliği, Avrupa Engellilik Stratejisi 2010-2020: Engelsiz Avrupa için Yenilenmiş bir Taahhüt Brüksel, 15.11.2010 Com(2010) 636 Final.
- Bizjak, B., Knezevic, M., Cvetreznik, S. (2011). Attitude Change Towards Guests with Disabilities Reflections from Tourism Students. *Annals of Tourism Research*, 38 (3) 842–857.
- Bulgan, G. (2014). *Engelli Turizmi: Antalya İlindeki Dört ve Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta.
- Burnett, J. J., Bender, B. H. (2001). Assessing the Travel-Related Behaviors of the Mobility-Disabled Consumer. *Journal of Travel Research*, 40(4) 4-11.
- Çağlar, S. (2012). *Engellilerin Erişilebilirlik Hakları ve Türkiye'de Erişilebilirlikleri, Right of Accessibility for Persons with Disabilities and Accessibility in Turkey*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 61(2) 541-598.
- Çakır, Ç. (2008). AB Tüketici Politikası, AB Rekabet Politikası Ve AB Ulaştırma Politikasının Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi Ve Türkiye'yle Karşılaştırılması, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Mart, Ankara.
- Darcy, S., Taylor, T. (2009). Disability Citizenship: an Australian Human Rights Analysis of the Cultural Industries. *Leisure Studies*, 28(4) 419– 441.
- Daruwalla, P., Darcy, S. (2005). Personal And Societal Attitudes To Disability. *Annals of Tourism Research*, 32(3) 549–570.
- Demir, N., (2007). *Avrupa Birliğinde Demokrasi*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- DİE, Türkiye Özürlüler Araştırması - SIS, 2002 Turkey Disability Survey http://www.ozida.gov.tr/odes/odes_2013/arastirma/tr_ozurluler_arastirmasi/blm1.pdf (Erişim tarihi: 08.01.2014). Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti, Dünya Sağlık Örgütü 2011 www.who.int (Erişim tarihi: 12.02.2014).
- Döner, A. (2003). *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*, Ankara, Seçkin Yayınları.
- ENAT (European Network for Accessible Tourism). (2007). Rights of Tourists with Disabilities in the European Union Framework. Spain: Ambrose, Ivor [URL: [http://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.reports.](http://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.reports)]
- Engelliler.biz platformu, <http://www.engelliler.biz/forum/tatil-secenekleri/3330-avrupanın-en-buyuk-engelli-oteli-marmariste-acildi.html> (Erişim tarihi: 04.02.2014).
- European Commission & Jacqueline Westcott. (2004) Improving information on accessible tourism for disabled people. Office for Official Publications of the European Communities, EUROPA.
- Gröschl, S. (2007). *An Exploration of HR Policies and Practices Affecting the Integration of Persons*

with Disabilities in the Hotel Industry in Major Canadian Tourism Destinations, Hospitality Management, 26(3) 666–686.

Guerra, L. S. (2002-2003). "Tourism For All: Organising Trips For Physically Disabled Customers", MA European Tourism Management 2002 / 2003, Bournemouth University - United Kingdom Höögskolan Dalarna -Sweden Hogeschool Voor Toerisme En Verkeer-Netherlands Universite De Savoie-France Universidad Rey Juan Carlos-Spain Fachhochschule Heilbronn-Germany.

Gul, İ. I. (2008). Bir Hak Mücadelesi Alanı Olarak Engellilik ve Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, *ÖZ-VERİ Dergisi*, 5(2) 1233-1249.

Holden, B. R. J. (2010). Inches From Paradise: A Documentary Film Exploring How Caregivers Of Mobility- Challenged Family Members Experience, California State University, Presented to the Department of Anthropology.

"III. Özürlüler Şurası Bakım Hizmetleri", Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri, (2007) İstanbul, 19–23 Kasım.

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Resmi Gazete, Tarih: 27.05.1949, Sayı: 7217.

Kanca, B., Ertaş, Ç. (2014). Engelli Turizmüne İlişkin Yasal Düzenlemeler: Türkiye İle Avrupa Birliği Mevzuatlarının Karşılaştırılması. *15. Ulusal Turizm Kongresi Engelsiz Turizm, Bildiriler Kitabı*, 13-16 Kasım, Ankara.

Mckercher, B., Packer, T., Yau, M. K., Lam, P. (2003). Travel Agents As Facilitators or Inhibitors of Travel: Perceptions of People With Disabilities, *Tourism Management*, 24(4) 465-474.

Miller, G. A., Kirk, E. (2002). The Disability Discrimination Act: Time for the Stick?, *Journal of Sustainable Tourism*, 10(1) 82-88.

Öztürk, Y., Yaylı, A., Yeşiltaş, M. (2008). Is the Turkish Tourism Industry Ready for a Disabled Customer's Market? The Views of Hotel and Travel Agency Managers. *Tourism Management*, 29(2) 382–389.

Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5378, Kabul Tarihi: 1/7/2005, Yayımlandığı Resmi Gazete, Tarih: 7.07.2005, Sayı: 25868, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5, 44.

Paga'n, R. (2012). Time Allocation in Tourism for People with Disabilities. *Annals of Tourism Research*, 39(3) 1514–1537.

Paker, K. J. (2001). Changing Attitudes Towards Persons with Disabilities in Asia. *Disability Studies Quarterly*, 21(4) 105-113.

Sayın, C. (2012). Antalya'da Engelli Turizminin Gelişimi İçin Arz ve Talep Üzerine Bir Araştırma, Ağustos. <http://apgem.akdeniz.edu.tr> (Erişim tarihi: 12.11.2013).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2011/1) <http://www.ktbayirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/642,tebligpdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 10.03.2014).

TÜRSAB (2008). <http://www.tursab.org.tr/content/turkish/home/engelsiz/08suPazar.asp> (Erişim tarihi: 13.11.2013).

Tütüncü, Ö., Aydın, İ. (2013). Ulaşılabilir Turizm, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(2) 261-263.

UNWTO, Annual Report 2012, Published by the World Tourism Organization (UNWTO),Madrid, Spain, First printing: 2013 http://dtxqt4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/annual_report_2012.pdf (Erişim tarihi: 03.02.2014).

Uslu, A., Shakouri, N. (2014). Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket

Olanığı ve Evrensel Tasarım Kavramı. *Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, 14 (1) 7-14.

Uygun, E. (2010). *Fiziksel Engelli Ailelere Sahip Bireylerin Tatil Kararlarına Fiziksel Engelli Fertlerin Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yau, M. K., Mckercher, B., Packer, T. L. (2004). Traveling with a Disability More Than an Access Issue. *Annals of Tourism Research*, 31(4) 946–960.

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:EN:PDF>

<http://www.eyh.gov.tr/mevzuat/uluslararası-mevzuat/11avrupa-birliğinde-ozurlulere-yonelik-yasal-duzenlemeler>. (Erişim Tarihi, 12.02.2015)

Extended English abstract

In each period human rights are taken under constitutional and legal guarantees of the states. In this result of sensitivity shown by the state can benefit from any other individuals in accordance with the constitutional rights of equal opportunities in society. In the era we have come, to be sensitive to the problems of people with disabilities globally them to gain social life and efforts in the direction to raise the living level and the distance made in this field, in terms of valuing the social issues the state of contemporary society is seen as an important social development dimension. The area of tourism "social justice and equality of tourism through the glorified in the world" a political agenda to move the required the idea of people with disabilities in the tourism reveals the importance of the process to incorporate social life. Tourism has become a right of all individuals in society should be benefit. Therefore, since any obstacle person couldn't participation a trip, encouraging the participation of tourism for that kind of person is important. Tourism, disabled individuals, contribute to the development of physically, psychological and mental health, it gives individuals the opportunity to learn new information, develop intercultural relations and open new horizons, 'others' understanding and capacity to increase the quality of life by creating a social relationship skills and personal development can be improved. In this context, all of the fundamental rights of the people to participate in tourism activities is of great importance for disabilities. Because of the various problems faced by people with disabilities can not participate adequately in social life. As part of efforts to increase the social participation of people with disabilities are being made arrangements in the field of tourism. Conducted by this legislation, and adapt to the social life of people with disabilities is important both in terms of participation in tourism activities.

Accordingly, tourism has been declared that a human right in 2010 by European Union. European Union legislation and has already been disabled in Turkey and are continuing to do, this legislation from the common point of all fundamental freedoms and human rights of people with disabilities constitute the full and equal benefit of this way. Taking the situation in this direction, of people with disabilities should be noted that not only a matter of common sense, but also a matter of rights and justice. Legal arrangements which made to encourage the participation of persons with disabilities, tourism activities have increased in recent years. In this study, people with disability tourism axis in the EU and Turkey are compared of the legislation disabled.

The aim of create a common European human rights standards and a common public order, the rule of law established by the European Council in order to improve best practices, also it affects the attitude to the EU's institutional activities and the member states. In this regard, the EU, individual instead of as an institution, human rights and common public order in terms of acting together with the European Council, the Council of Europe to adopt the principles and standards on this issue should be considered as an institution working to develop in the same direction of their member states.

The EU is an organization working to keep the human rights community values, taking aim at the forefront of economic stress and that in 2000 "Charter of Fundamental Rights" organized by the positive discrimination against people with disabilities by agreeing with the law. Turkey which is trying to provide people with disabilities society, they faced physical, economic, national number to eliminate social problems have made regulations and has signed international regulations. As regards the Disabilities "1982 T. C. Constitution" is located in a variety of special arrangements which is starting from this law. The European Union and members of the law in force in Turkey with the laws of the country, the regulations and circulars were examined, that is concerning the participation of persons with disabilities from a legal point of tourism in Turkey, "equality" and "non-discrimination" has been shown to be a deficiency in the level. Deficiencies; "Tourism Facilities Regulations" of the regulations related to disabled people involved in the "orthopedic disabilities" is aimed that people, travel agencies with relevant regulations of the absence and in the transport sector, especially railway and sea passenger transportation is that the absence of regulations for the disabled. As well as Turkey, although the side of a large part of international human rights conventions, is a state which has had difficulty fulfilling their obligations with domestic law and the harmonization and implementation of the agreement.

On the other hand, the advantages it has to be a major player in Turkey with disability tourism market, opportunities and resources in the most rational way assessment and strategies to minimize the existing drawbacks of the plan and policy development and implementation is considered to be very important. Facilitating the participation of persons with disabilities to tourism activities is primarily the responsibility of the government. For this, the government, with all stakeholders, the private sector, it is important to act in common sense and civil society organizations. Improving the legal conditions for its implementation of the plans and policies for the development of tourism disability, to change the perspective of the disabled community and the travel and tourism sector should be conscious about it. A basic requirement for joining the disability tourism market, the resort can respond to the needs of people with disabilities is having on the environment and personnel. To be an important actor in our country and the development of the tourism market in Turkey with disabilities but they are predictable if it is performed.

The aim of this study is comparison of findings obtained as a result of Turkey's tourism market with disabilities which is an important niche market position in the world and make suggestions to get more shares.